

Diego Zalbidea, *El control de las enajenaciones de bienes eclesiásticos. El patrimonio estable*, Ediciones Universidad de Navarra (EUNSA), Pamplona 2008, ss. 318.

W KPK/1983 prawodawca promulgował nowe kanony regulujące kwestie dotyczące stałego majątku oraz jego ochrony. Idea utworzenia stałego majątku nie jest nowością Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. (dalej KPK/1983), ponieważ została opracowana jeszcze przed jego promulgacją. Niektóre z jej założeń możemy odnaleźć w poszczególnych decyzjach Kurii Rzymskiej. W doktrynie kanonistycznej po 1983 r. ten temat nie był jednak rozwijany i istnieje zaledwie kilka publikacji jemu poświęconych. Z tego właśnie powodu zagadnienie alienacji i majątku stałego zostało podjęte przez hiszpańskiego kanonistę prof. Diego Zalbidea, związanego z Uniwersytetem Nawarry. Zdaniem Autora monografii ten brak zainteresowania zagadnieniem stałego majątku i jego recepcji w normach partykularnych wynika z małego znaczenia, jakie zostało mu nadane w kościelnym prawie majątkowym. Ponadto jest to relatywnie nowa koncepcja w prawie kanonicznym, która łączy się bezpośrednio z ekonomią i zarządzaniem. To wszystko spowodowało przesunięcie tej koncepcji na drugi plan przez zagadnienia, takie jak: majątek publicznych i prywatnych osób prawnych, administracja i alienacje dóbr kościelnych, zniesienie systemu beneficjalnego. Celem, jaki postawił sobie Autor publikacji, jest prezentacja kodeksowej koncepcji stałego majątku i próba jej adaptacji do współczesnych warunków. W publikacji przedstawione zostały również: rozwój historyczny norm regulujących alienacje; próba określenia definicji majątku stałego; normy prawne pozwalające ustanowić stały majątek; recepcję normatywy kodeksowej w omawianej materii przez publiczne osoby prawne w Kościele; nowe propozycje związane z tworzeniem i administracją stałego majątku zaczerpnięte z teorii finansowej i prawa porównawczego.

Prezentowana monografia składa się z pięciu rozdziałów, poświęconych odpowiednio: ideom poprzedzającym koncepcję majątku stałego (rozdział I, s. 22-81); kanonom KPK/1983 regulującym utworzenie tego majątku (rozdział II, s. 83-139); utworzeniu i wykorzystaniu majątku stałego przez publiczne osoby prawne, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji w Hiszpanii (rozdział III, s. 141-196); wkładowi prawa porównawczego i teorii finansowej w ideę majątku stałego (rozdział IV, s. 197-236); propozycjom mającym na celu ożywienie idei tworzenia stałego majątku i jego administracji (rozdział V, s. 237-254). Publikacja zawiera ponadto siedem aneksów oraz wykaz bibliografii.

W pierwszym rozdziale o charakterze historycznym Autor przedstawia koncepcje poprzedzające ideę majątku stałego w doktrynie kanonicznej i kanonistycznej. Swoje studium rozpoczyna od pierwszych wieków istnienia Kościoła, a kończy na normach Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. (dalej KPK/1917). Szczególną uwagę Autor poświęca Konstytucji *Ambitosae* papieża Pawła II z 1468 r., KPK/1917 i pokodeksowej doktrynie kanonistycznej, w której po raz pierwszy pojawia się pojęcie stałego majątku. Studium historyczne omawianego tematu obejmuje cztery okresy: pierwszy, od początku istnienia Kościoła do IV w., w którym istnieją tylko normy podstawowe w zakresie patrymonium Kościoła; drugi, od IV w. do Konstytucji *Ambitosae* papieża Pawła II z 1468 r., która rozpoczyna rozwój norm w zakresie prawa majątkowego; trzeci, od Konstytucji „*Ambitosae*” do promulgacji KPK/1917, trudny okres ze względu na nadużycia w materii dóbr doczesnych Kościoła; czwarty, od KPK/1917 do promulgacji KPK/1983, skupiający szczególne zainteresowanie Autora, a charakteryzujący się wypracowywaniem idei tworzenia stałego majątku wyodrębnionego z dóbr materialnych. W opracowaniu zagadnień historycznych, zwłaszcza tych, które dotyczyły prac związanych z powstaniem i promulgacją KPK/1917, Autor dotarł do dokumentów znajdujących się w tajnym archiwum watykańskim, takich jak: *Vota*, *Verbales*, *Schemata*, *Animadversiones*. Jego intencją było dotarcie do źródeł KPK/1917 celem odkrycia idei, które towarzyszyły kanonistom redagującym normy prawa majątkowego i odnalezienia podobieństw z aktualnymi kanonami KPK/1983 w omawianej materii. Analiza źródeł pozwala Autorowi książki na stwierdzenie, że wiele norm dotyczących alienacji miało swój początek w decyzjach Kurii Rzymskiej, która dążyła do wyeliminowania nadużyć w zarządzaniu dobrami doczesnymi Kościoła.

Prace Papieskiej Komisji do Reformy KPK, normy aktualne KPK/1983, w sposób szczególny kan. 1285 i kan. 1291 oraz doktryna kanonistyczna w temacie stałego majątku są przedmiotem studium drugiego rozdziału. Autor podkreślając stosunkowo niewielką ilość norm kodeksowych i publikacji, równocześnie zauważa ich zgodność co do tego, że koncepcja stałego majątku pozwala lepiej zarządzać i chronić dobra kościelne. Z uwagi na ścisłą łączność pomiędzy stałym majątkiem a alienacją Autor prezentuje obie koncepcje i odwołuje się do takich zagadnień, jak: definicja alienacji; majątek stały, jako wyznacznik systemu kontroli alienacji; dobra tworzące majątek stały; prawne przeznaczenie dóbr na stały majątek; podmiot aktywny alienacji; wyznacznik limitów systemu alienacji; autoryzacja kompetentnej władzy do dokonania alienacji z majątku stałego; postępowanie przy alienacji dóbr. Przedmiotem studium tej części jest całościowe przedstawienie zagadnienia majątku stałego oraz poszukiwanie możliwości wykorzystania i włączenia aktualnych teorii ekonomicznych. Autor dochodzi do wniosku, że kanoniczna koncepcja stałego majątku jest otwarta i prosta w adaptacji do konkretnych okoliczności miejsca i czasu. Konieczne jest jednak zaangażowanie władzy wykonawczej,

aby wprowadzić w życie koncepcje stałego majątku. W rozwinięciu omawianej idei istotną rolę odgrywa również doktryna kanonistyczna.

Elementem zasługującym na uwagę w tym rozdziale jest definicja stałego majątku, rozumianego jako suma dóbr materialnych publicznej osoby prawnej, utworzona aktem przeznaczenia dokonany zgodnie z prawem, która tworzy ekonomiczną podstawę konieczną do istnienia i funkcjonowania podmiotu. Z racji na znaczenie stałego majątku dla istnienia i realizacji celów publicznej osoby prawnej jest on szczególnie chroniony w sytuacji alienacji dóbr, które wchodzi w jego skład. Autor podejmuje również temat znaczenia pieniędzy w majątku stałym, które wchodzi w jego skład. Są one wliczane w stały majątek pod warunkiem zainwestowania ich w dobra trwałe lub w fundusze powiernicze.

Kolejnym etapem – obejmującym trzeci rozdział – jest analiza norm poszczególnych Konferencji Episkopatu w temacie stałego majątku i alienacji. Autor podkreśla odpowiedzialność, jaka spoczywa na bezpośrednich przełożonych publicznych osób prawnych za utworzenie i administrację stałego majątku. Z racji na znajomość konkretnych okoliczności, w jakich funkcjonuje publiczna osoba prawna i wiedzy nt. dóbr materialnych, które posiada, przełożony poprzez utworzenie stałego majątku i właściwą jego administrację powinien zagwarantować przyszłość tej osoby prawnej i możliwość realizacji jej podstawowych celów. Z uwagi na dużą liczbę publicznych osób prawnych Autor w swoim studium ograniczył się do norm Konferencji Episkopatu następujących państw: Włochy, Niemcy, Stany Zjednoczone, Francja, Filipiny, Austria, Nigeria, Anglia i Walia, Kanada, Peru. Szczególna uwaga została poświęcona normom Konferencji Episkopatu Hiszpanii. Analiza norm kanonicznych w ww. państwach prowadzi Autora do odkrycia, że praktycznie koncepcja stałego majątku nie jest stosowana, a normy partykularne, które do niego się odnoszą są znikome. Regulacja dotyczy najczęściej minimalnych i maksymalnych sum dotyczących alienacji, co ma zapewnić ochronę dobrom materialnym przed małwersacją. Sporadyczne użycie figury stałego majątku zdaniem Autora wynika z tego, że normy kanoniczne i doktryna kanonistyczna poświęcają jej niewiele miejsca. Ponadto rola ochrony majątku została w praktyce przesunięta z koncepcji stałego majątku na system określający minimalne i maksymalne sumy alienacji.

Rozdział czwarty publikacji stanowi owoc poszukiwania rozwiązań w prawie państwowym, które mogą ubogacić i wnieść nowe elementy do kanonicznej koncepcji stałego majątku. W sposób szczególny Autor skoncentrował się na czterech źródłach. Pierwszym jest teoria finansów, która może być pomocna w określeniu ewentualnych dóbr mogących tworzyć majątek stały i zabezpieczyć płynności finansowej. Drugim obszarem poszukiwań jest prawo porównawcze. Pozwala on na określenie form zarządzania majątkiem stałym, jego ochroną oraz wypracowanie właściwych procedur przy alienacjach. Kolejnym źródłem cennych informacji jest dla Autora prawo o działaniu fundacji. Studium tego prawa pozwala odkryć najwięcej podobieństw z koncepcją stałego

majątku. W tym miejscu Autor odwołuje się do prawodawstwa hiszpańskiego (Ley 50/2002, Ley 33/2003). Ostatnim źródłem analizowanym w tym rozdziale jest prawo majątkowe, które może być pomocne w sposób szczególny w tworzeniu majątku stałego. Podsumowując tę część publikacji Autor dostrzega bogate źródło informacji i praktycznych rozwiązań w teorii finansów, prawie porównawczym, ustawach o fundacjach i prawie majątkowym, które jego zdaniem należy wykorzystać w rozwinięciu koncepcji stałego majątku. Pozwoliłoby to nadać koncepcji stałego majątku większą „elastyczność”, która jest konieczna w sytuacji szybko dokonujących się zmian ekonomicznych.

Piąty, ostatni i najkrótszy rozdział liczący trzydzieści stron, poświęcony jest stałemu majątkowi w kontekście jego wprowadzenia w życie i odnowy tej koncepcji kodeksowej. Rozdział stanowi częściowe powtórzenie treści pierwszego i drugiego rozdziału. Nowe propozycje w nim zawarte dotyczące ożywiania koncepcji stałego majątku mogłyby stanowić część trzeciego lub czwartego rozdziału.

Autor w ogólnej regulacji KPK/1983 dotyczącej stałego majątku widzi szansę dla prawodawcy partykularnego, który może ją rozwinąć i dostosować do konkretnych realiów publicznej osoby prawnej, którą zarządza. Autor wskazuje ponadto osiem zasad, które są pomocne w określeniu, ustanowieniu i administracji stałym majątkiem.

Ostatnia część publikacji zawiera siedem aneksów: 1. *Postulata episcoporum* dotyczące Tytułu XXXVI, Części VI, Księgi III „De Boni Ecclesiasticis eorumque acquisitione, administratione et alienatione in genere”; 2. Proces kodyfikacji Części VI, Księgi III, KPK/1917; 3. Projekty kanonów dotyczących alienacji kontrolowanej w KPK/1917; 4. Opinie przygotowane przez trzech konsultorów dotyczących Części VI, Księgi III, KPK/1917; 5. *Animadversiones* do projektu KPK/1917 dotyczące systemu kontroli alienacji; 6. Przykład norm komplementarnych Konferencji Episkopatu do kan. 1292 KPK/1983; 7. Majątek stały Archidiecezji Los Angeles. Przykład materialnego określenia stałego majątku. Przykład formalnego określenia stałego majątku.

Na szczególną uwagę zasługuje aneks szósty, który zawiera propozycję norm partykularnych, możliwych do promulgacji przez Konferencje Episkopatu, regulujących określenie, utworzenie i zarządzanie majątkiem stałym. Równie interesujący jest aneks siódmy ze względu na to, że jest przykładem norm partykularnych dotyczących majątku stałego, które funkcjonują w Archidiecezji Los Angeles. Na końcu publikacji Autor zamieścił obfitą bibliografię źródeł i autorów.

Publikacja prof. Diego Zalbidea to wartościowa monografia dotycząca koncepcji stałego majątku i alienacji. Została opracowana rzetelnie, starannie i dokładnie. Należy docenić trud Autora w dotarciu do niepublikowanych źródeł znajdujących się w archiwach watykańskich. Kolejną zaletą jest wieloaspektowe ujęcie tematu. Na szczególne uznanie zasługuje przedstawienie teorii finansowej, prawa porównawczego, ustaw o działaniu fundacji, prawa majątkowego oraz propozycje wynikające z ich połączenia z normami KPK/1983.

Interesujące są próby poszukiwania nowych propozycji, które mogą być wykorzystane przez prawodawców partykularnych w promulgacji norm dotyczących stałego majątku. Recenzowana publikacja wypełnia lukę, jaka istnieje w doktrynie kanonistycznej w temacie stałego majątku i alienacji.

Ks. Tomasz Białobrzęski

Wydział Prawa Kanonicznego

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego